

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

спілки, наукові видання в еміграції – це добре, але на кого залишаємо рідну землю і своє майбутнє – наших студентів?

Під час дистанційних лекцій та практичних занять мої студенти з особливим завзяттям бралися до навчання. Онлайн спілкування надавало відчуття стабільності. Це той відрізок життя, до якого звикли під час карантину і саме онлайн навчання створювало атмосферу безпеки, якої, втім, насправді не було. Але власним прикладом спокійного спілкування, впевненою інтонацією намагалась спрямувати крізь онлайн простір діяльність студентів на досягнення навчальних цілей. Розуміючи, що навчання відбувається в умовах війни, старалася опрацювати навчальний матеріал зі студентами на заняттях, не навантажуючи їх домашніми завданнями. Добре, що засоби дистанційного навчання (демонстрація екрану із необхідними наочними матеріалами, використання віртуальної дошки для забезпечення інтерактивного навчання тощо) дозволяють зробити це.

На сьогодні зрозуміло таке: підготовка майбутніх педагогів в умовах війни потребує моральної та фізичної стійкості викладачів; уміння спілкуватися, взаємодіяти навіть у скруті; збільшення часу на індивідуальну роботу зі студентами; здатності продовжувати педагогічну, наукову діяльність в умовах війни; усвідомлення того, що з-за кордону, у довгостроковій перспективі, розвивати вітчизняну освіту не вдасться. Тому, ознайомившись із батьківщиною видатного педагога Європи та світу – Яна Амоса Коменського, набутками і досвідом еміграції нашої Софії Русової, усвідомлюєш, що є потреба повертатися і розвивати освіту на рідній землі.

СОЛОМАХА І. Г.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри права, філософії та політології,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів*

ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНЦЕПТ «ЛЮБОВ» У СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО У КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ЗАПИТІВ ОСВІТИ

У сучасних умовах життя в українському суспільстві, які, на жаль, є травматичними і для дорослих, і для дітей, дуже актуальними є не тільки педагогічні та психологічні ідеї Василя Сухомлинського, а й філософські підходи видатного вченого до розуміння процесів розвитку, навчання та виховання дітей.

В. Сухомлинський зазначає: «Дитинство – це світ особливий. Діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, про хороше й погане; у них свої «критерії»

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

краси, у них навіть свій вимір часу; в роки дитинства день здається роком, а рік – вічністю» [2]. Так само можна стверджувати, що у дітей власне розуміння загальнолюдських і філософських понять «любов», «ненависть», «любов до Батьківщини». Деякі твори педагога містять пояснення сутності та змісту цих понять. У науково-педагогічних творах ці пояснення корисні для вчителів або й батьків, і можуть використовуватися ними для виховної роботи з дітьми. У дитячих творах В. Сухомлинський прямо звертається до своїх читачів, і наводить приклади з життя або епізоди героїчного минулого українського народу (здебільшого вони стосуються подій Другої світової війни), які, завдяки наочності та яскравості образів, допомагають дітям зрозуміти, що означає «любити», «любити Батьківщину», «ненавидіти ворогів». Педагог вважає, що «хай у Світ Дитинства – цей чарівний палац, який ми передаємо своїм дітям і внукам, – мають доступ не тільки гра, веселощі, а й народна думка про героїчне минуле, народна турбота про наше сучасне і майбутнє» [1].

Про те, що для В. Сухомлинського любов до дітей є не просто словами, а сенсом життя та професійної діяльності, свідчить навіть назва його найвідомішої праці «Серце віддаю дітям». Любов – це те почуття, що сприяє розвитку дитини, забезпечує умови для її соціалізації та соціальної адаптації навіть у період складних суспільних трансформацій і воєнних потрясінь. Саме такий аспект змісту цього поняття є дотичним до його філософського тлумачення. Так, один з найвідоміших сучасних українських філософських словників дає таке визначення поняття «любов»: «Любов – екзистенціал людського буття, який окреслює найглибше відчуття повноти особистісного буття і переживання цілісності у з'єднанні з іншою особистістю та світом. Саме в любові найбільше проявляється принципова відкритість буття людини, що знаменує вихід за межі буденних і граничних ситуацій у метаграничне буття» [5, с. 348–349]. В. Сухомлинський зазначає, що «любов – це, образно висловлюючись, фокус, в якому сходиться проміння від найпотаємніших куточків людської душі. Якщо душа чиста, благородна, – значить, і в фокусі яскраві промені, що несуть світло і тепло» [3, с. 3]. Звертаємо увагу, що, попри різну термінологію, ці два визначення дуже схожі, бо для філософів це екзистенціал, а для В. Сухомлинського – фокус, які наповнюють душу людини світлом і теплом, рятують особистість від буденних і граничних ситуацій.

Для сучасної педагогіки особливо важливим є поняття «любов до Батьківщини», істинний зміст якого потрібно донести до дітей. Мабуть, як ніколи, сьогодні актуально звучать слова В. Сухомлинського: «Найголовніше, на мою думку, те, що народ доручає нам найпочеснішу і найскладнішу працю – виховання патріота. Ми виводимо молоде покоління на дорогу, назва якій – служіння Вітчизні. Багато наші учні визнають, багато розкриється перед їхньою свідомістю істин і закономірностей, але найголовніше, що нам треба відкрити перед їхніми серцем і розумом, – це наука любові до Вітчизни [1].

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

У філософії любов до батьківщини – це інтеграційна якість, що поєднує у собі різні чесноти й особистісні прояви і «може трансцендентувати людину у нову якість» [5, с. 349, 471]. Патріотизм у філософії – «любов до батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам, а у разі потреби самовіддано боронити здобутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає вищезазначені почуття та емоційні стани». Патріотизм як соціально-психологічне почуття має широку гаму проявів: від гордості за досягнення вітчизни (в науці, економічній діяльності, спорті тощо), поваги до історичного минулого, дбайливого ставлення до народної пам'яті, збереження та опанування національними і культурними традиціями до гіркоти переживань за невдачі і втрати рідної країни, страждань через її біди [5, с. 471–472]. У цьому контексті доцільною є думка В. Сухомлинського, що «хай будуть наші вихованці патріотами-борцями. Хай боротьбою цією буде праця – благородна праця за примноження суспільних багатств» [1].

Морального сенсу патріотизму надає те, що він є однією із форм супідрядності особистих і суспільних інтересів, ефективним засобом переведення загальнолюдських цінностей на рівень індивідуальної свідомості. До цих цінностей належить і повага до історії та сьогодення інших народів. Добре охарактеризував людину-патріота американський філософ Дж. Сантаяна: «Ногами людина повинна вrostи в землю своєї Вітчизни, але очі її нехай оглядають увесь світ» [5, с. 471–472]. Особливо актуальними такі думки стають в сучасних надзвичайних, жорстоких умовах життя українського суспільства. Вони за своїм ціннісним змістом є близькими до ідей В. Сухомлинського про патріотичне виховання дітей.

Любов до Батьківщини у творах В. Сухомлинського поєднується з ненавистю до ворога, як у діда Юхима в оповіданні «Я жив ненавистю до ворога» [4, с. 497–498]. Події, описані в оповіданні, відносяться до часів Другої світової війни. Коли почалася війна, діду Юхиму було 99 років, тому воювати він міг тільки за допомогою своєї сили духу та ненависті до ворога. «Дід Юхим одягнувся, вийшов надвір, сів на лавці під тинном. Так і сидів він на лавці три роки, поки чужинців прогнали з нашої землі. Повз столітнього діда проходили люди – солдати, жінки й діти, старі й підлітки, інваліди. І в усіх, хто хоч раз подивився у вічі дідові Юхимові й зустрівся з ним поглядом, серце починало битися частіше й пальці стискувалися в кулаки. Бо всі бачили в очах у старого палку, незгасну ненависть до ворога. А як зустрічався з поглядом діда Юхима той, що втратив віру у нашу перемогу, то навіть у його померклих очах спалахували вогники віри у невичерпні сили Батьківщини, в її непереможність.

По всій окрузі розлетілася звістка: в селі Іванівці на Дніпрі живе столітній дід – жива ненависть до загарбників. У нього, кажуть, серце б'ється тільки тому, що він любить рідну землю й ненавидить ворога» [4, с. 497–498]. На

ХІІ Міжнародні і ХХІХ Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Шлях до серця дитини в травматичних ситуаціях життя»

прикладі дідуся, метою життя якого стала перемога над ворогом, діти починають розуміти сутність понять «любов до Батьківщини», «ненависть до ворога» і їх значення для окремої людини і для усього суспільства.

Отже, тлумачення понять «любов», «любов до Батьківщини», «ненависть до ворогів» у сучасній філософській думці та у спадщині видатного українського педагога В. Сухомлинського є дуже близьким за своїм змістом, оскільки воно знаходиться в одній парадигмі загальнолюдських цінностей і гуманізму. Для сучасної школи твори В. Сухомлинського є невичерпним джерелом педагогічної мудрості і скарбницею для виховної роботи з дітьми різного віку.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Добування внутрішньої краси. *Кіровоградська правда*. 1967. №19.
2. Сухомлинський В. О. Дорослі в країні дитинства. *Радянська освіта*. 1967. № 99.
3. Сухомлинський В. О. Про красу людської душі. *Молодий комунар*. 1961. 20 жовтня. С. 3.
4. Сухомлинський В. О. Я жив ненавистю до ворога. *Я розповім вам казку... Філософія для дітей* / уклад. О. В. Сухомлинська. Харків : ШКОЛА, 2018. С. 497–498.
5. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії імені Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с.

ТАРАСОВА Т. В.

*кандидат педагогічних наук,
науковий співробітник,*

*Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ*

«ТЕХНОЛОГІЧНА ЛАБОРАТОРІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАЦІ» В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМАТИКИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО УСПІШНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Міжнародні правові акти глобального характеру (документи ЮНЕСКО, Ради Європи, Організації Міжнародного Співробітництва і Розвитку, Міжнародної Організації Праці та інших) вслід за Василем Сухомлинським вважають вчителя «головним скульптором дитячої душі, який пробуджує потяг до знань, повагу до нації, культури, освіти», визначають педагогів ХХІ століття «носіями суспільних змін». Відповідно питання підготовки учителів з орієнтацією на існуючі освітні системи-моделі (західноєвропейська, північноамериканська, японська), формування освітянської еліти, означення рівня її кваліфікації, загальної культури, духовності – основоположне, оскільки